

Tempelhofer Freiheit

Wilde minituintjes groeien waar eens de Berlijnse luchtbrug was

Achtergrond - 20 oktober 2011

Het voormalige vliegveld Tempelhof in Berlijn is sinds ruim een jaar open voor publiek. Skaters, fietsers en wandelaars hebben dankbaar bezit genomen van de start- en landingsbanen. De komende jaren wordt het terrein, in 1948 het decor van de Berlijnse luchtbrug, bebouwd.

Tempelhofer Freiheit heet het park op de plek waar tot 2008 nog vliegtuigen opstegen en landden. De naam past. Het geeft een gevoel van vrijheid als je het terrein, dat midden in de stad ligt, betreedt. Dat komt door de overweldigende hoeveelheid ruimte: het park is met meer dan 300 ha het grootste van Berlijn. Maar ook door de ongedwongen sfeer die het ademt.

Bij mooi weer deel je de start en landingsbanen met fietsers, spelende kinderen, wandelaars en skaters die zich met of zonder kite behendig langs andere parkbezoekers manoeuvreren. Op zomerse dagen strijken groepen mensen neer om te barbecueën, in de winter glijden langlaufers over het uitgestrekte terrein.

Oorlogsvliegtuigen en dwangarbeid

De naam van het park krijgt extra lading als je al wandelend over start- en landingsbanen stilstaat bij de geschiedenis van dit voormalige vliegveld. Het immense luchthavengebouw aan de rand van het terrein, één van de grootste gebouwencomplexen ter wereld, herinnert aan een periode in de Duitse geschiedenis die allerm minst door vrijheid werd gekenmerkt. De architect Ernst Sagebiel ontwierp het nadat Hitler in 1934 opdracht had gegeven tot de uitbreiding van het vliegveld. Tien jaar na de opening in 1923 had de luchthaven de grenzen van zijn capaciteiten al bereikt. Hitler wilde begin jaren dertig van Tempelhof de grootste en meest innovatieve luchthaven ter wereld maken en liet Sagebiel een gebouw ontwerpen voor 30 keer zoveel passagiers als toen nodig was.

Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werd de uitbreiding van het vliegveld voortijdig stilgelegd. Het deel van de luchthaven dat al af was, bood onderdak aan de bouw en reparatie van oorlogsvliegtuigen. Op het vliegveld verrezen barakken waar dwangarbeiders uit de door Duitsland bezette landen, onder meer uit Nederland, onder erbarmelijke omstandigheden werden

ondergebracht. Aan de noordrand van het Tempelhofer Feld stond, op terrein dat later tot het vliegveld zou behoren, voor de oorlog een concentratiekamp: KZ Columbia. In 1936 werd het opgeheven. De gevangenen werden overgeplaatst naar het nieuwgebouwde concentratiekamp Sachsenhausen.

Luchtbrug

Toch zou Tempelhof uiteindelijk tot een symbool van de strijd voor de vrijheid worden. In juni 1948 sloot de Russische bezettingsmacht de toegangswegen naar West-Berlijn over land en water af uit protest tegen de invoering van de D-Mark. De Westerse geallieerden reageerden met een luchtbrug waarmee ze de West-Berlijnse bevolking van levensmiddelen en brandstof voorzagen. Tijdens de blokkade, die bijna een jaar duurde, vlogen Westerse vliegtuigen af en aan. Volgens een nauwgezet schema kon er elke 2 tot 3 minuten een vliegtuig op één van de drie West-Berlijnse vliegvelden landen. Tempelhof was de hoofdluchthaven van deze luchtbrug. Het leverde het vliegveld de benaming *Tor zur Welt* (poort tot de wereld) op.

Twee start- en landingsbanen, groene vlaktes en heel veel ruimte, dat is Tempelhofer Freiheit nu. Veel mensen vinden dat de minimale inrichting de charme van het park uitmaakt. De Berlijnse senaat denkt daar anders over. Vanaf 2013 wordt een park ontwikkeld naar het ontwerp van het landschapsarchitectenbureau Gross.Max en Sutherland Hussey Architects, beide gevestigd in Schotland. Zij wonnen dit jaar de ontwerpwedstrijd voor het 'parklandschap Tempelhof'.

Wild begroeide minituintjes

Het park moet worden verdeeld in drie gebieden. Voor het luchthavengebouw komt een centrale ontmoetingsplaats met waterbekkens en een paviljoen met café en tentoonstellingsruimte. De tegenoverliggende zuidzijde van het park blijft in contrast hiermee een uitgestrekt en rustig gebied met ruimte voor natuur. Aan de randen van Tempelhofer Freiheit is plaats voor sportvelden en barbecueplaatsen. Hier komen ook percelen voor initiatieven van burgers, de zogenaamde pionierprojecten.

De pionierprojecten zijn heel verschillend, vertelde de Nederlandse landschapsarchitect Eelco Hooftman van Gross.Max dit voorjaar aan *Zeit Online*. Sommigen zien er goed uit, anderen eerder chaotisch. Dat laatste geldt voor het initiatief 'Gemeinschaftsgarten für alle', één van de eerste pionierprojecten op Tempelhof. Over een gebied van 5000 m² staan in een geordende chaos wild begroeide minituintjes. Er is geen gebrek aan animo om deel te nemen aan het project. Aan de rand van het geïmproviseerde tuintjescomplex staat met grote

letters op een pallet geschreven: "Geen nieuwe perken alstublieft!"

Een 60 meter hoge rots

Het meest in het oog springende onderdeel van het ontwerp van Gross.Max en Sutherland Hussey is een 60 meter hoge rots die aan de oostzijde van het park moet komen. Deze kan - als het doorgaat, want de rots is omstreken - zowel van binnen als van buiten worden beklommen en dient tegelijk als uitkijkpunt. Bovenop moet een monument van de Duitse natuurvorser Alexander von Humboldt komen.

In 2017 vindt op Tempelhof de Internationale Tuinbouwtentoonstelling (IGA) plaats. Dan moet de eerste fase van de ontwikkeling van het park - waaronder het gedeelte voor het luchthavengebouw - zijn afgerond. Het duurt nog wel 10 tot 20 jaar voordat de overige plannen zijn uitgevoerd, aldus Hooftman op Zeit Online.

Als je je voor je het park uitloopt nog één keer omdraait en uitkijkt over de enorme open vlakte hoop je dat de naam van het park dan nog net zo past als nu.

Katja Geelhoed is historicus en freelance-journalist. Ze schrijft voor Duitslandweb regelmatig over Berlijn en Duitse cultuur.

Dit is een artikel gedownload via [duitslandinstituut.nl](https://www.duitslandinstituut.nl).

Artikel: <https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/3110/tempelhofer-freiheit>